

Моделі третьої місії в університетах ЄС і США

Інституційне втілення третьої місії університетів значною мірою визначається особливостями національних систем вищої освіти та академічних традицій. У європейському контексті її розвиток частіше пов'язують із громадянською та суспільною залученістю університетів, їхньою соціальною відповідальністю та участю в регіональному розвитку. У США третя місія має інші історичні витоки: суспільне служіння було закладене в діяльність частини університетів як одна з їхніх базових функцій. Відмінності у становленні цих підходів дають підстави говорити не про єдину універсальну модель третьої місії, а про декілька інституційних моделей, сформованих у різних історичних умовах.

Однією з найбільш впливових концептуалізацій суспільно орієнтованої/третьої місії університету у Великій Британії стала ідея «громадянського університету»), розвинена Дж. Годдардом. У доповіді для британського інноваційного фонду NESTA він обґрунтував необхідність «відродження громадянського університету», здатного поєднувати академічну діяльність із потребами міста та регіону (Goddard, 2009). Подальшого розвитку цей підхід набув у колективній монографії Дж. Годдарда, Е. Гейзелкорн, Л. Кемптон і П. Валланса. Автори характеризують громадянський університет крізь низку взаємопов'язаних ознак: орієнтацію на розвиток суспільства, у якому функціонує університет; цілісний характер взаємодії із зовнішнім середовищем; партнерство з іншими освітніми інституціями; відповідну систему управління, яка забезпечує залученість на рівні всього університету; поєднання глобальної діяльності з виразною локальною ідентичністю (Goddard et al., 2016).

Прикладом практичного втілення такого підходу став Ньюкаслський університет, стратегія якого розвивалася навколо ідеї «громадського університету світового класу». У цій моделі дослідження, навчання та взаємодія із суспільством розглядаються як взаємопов'язані складові місії університету. Відповідно, громадянська залученість не зводиться до окремих проєктів чи ініціатив, вона має бути інтегрована в основні університетські процеси (Goddard, 2009).

Інший варіант інституціоналізації третьої місії сформувався в Німеччині, де важливу роль відіграє нормативне регулювання. Дослідження Г. Берггойзера та М. Гельшера показує, що елементи третьої місії закріплені в законодавстві про вищу освіту, а її розвиток підтримується спеціальними державними програмами, зокрема «Інноваційний університет» (Berghäuser & Hoelscher, 2019). Водночас формальне визнання третьої місії ще не означає однакової інтенсивності реалізації всіх її елементів. Аналіз стратегічних документів німецьких університетів, проведений авторами, виявив значно більшу увагу до трансферу знань і технологій порівняно із соціальними формами залучення, такими як громадська просвіта або громадянська

наука (Berghäuser & Hoelscher, 2019). Отже, нормативна інституціоналізація третьої місії може відбуватися швидше, ніж її повноцінна інтеграція в повсякденну діяльність університету.

Паралельно на європейському рівні здійснювалися спроби перейти від загального визначення третьої місії до розроблення інструментів її оцінювання. Однією з таких ініціатив став проєкт ЕЗМ, у межах якого третю місію було структуровано за трьома основними напрямками: неперервна освіта, трансфер технологій та соціальна залученість (ЕЗМ, 2012). Наступним кроком у цьому напрямі став проєкт TEFCE (Towards a European Framework for Community Engagement in Higher Education), орієнтований безпосередньо на оцінювання взаємодії закладів вищої освіти із суспільством. Розроблена у межах проєкту TEFCE методологія пропонує університетам інструментарій для самооцінювання різних форм громадянського залучення та була апробована у низці європейських університетів (O'Brien et al., 2022). Таким чином, у європейському просторі поступово формується не лише концептуальна, а й методична основа для інституціоналізації суспільного виміру третьої місії.

Американська традиція має принципово іншу історичну траєкторію. Одним із її інституційних витоків став Закон Моррілла 1862 року, відповідно до якого федеральні землі передавалися штатам для підтримки коледжів, орієнтованих, зокрема, на розвиток сільського господарства та механічних наук. На цій основі сформувався особливий тип американського університету: університет, створений на основі федеральних земельних грантів, для якого служіння суспільству поступово стало одним із ключових елементів інституційної місії поряд із навчанням і дослідженнями (Morrill Act, 1862).

Важливим механізмом реалізації суспільної функції стала система кооперативного розширення, яка забезпечила безпосередню передачу університетських знань і практик громадам, передусім у сільськогосподарській та регіональній сферах. Завдяки цьому зв'язок університету із зовнішнім середовищем набув організаційно закріпленої форми, а суспільне служіння перестало бути лише декларативним елементом університетської місії (Martin & Steele, 2022).

Важливий внесок в академічну легітимацію суспільної залученості зробив Е. Бойєр, який запропонував поняття суспільно залученої академічної діяльності. На його думку, академічна спільнота має спрямовувати свої інтелектуальні ресурси на розв'язання актуальних соціальних, громадянських та етичних проблем (Boyer, 1996). Такий підхід був важливим зрушенням у розумінні університетської діяльності: взаємодія із суспільством почала розглядатися як діяльність, здатна мати самостійну академічну цінність. Надалі ця логіка знайшла відображення, зокрема, у розвитку

«Вибіркової класифікації Карнегі з питань суспільної залученості» (Carnegie Elective Classification for Community Engagement).

Ще один напрям американської дискусії пов'язаний із концепцією університету як «якірної інституції». У цьому випадку суспільний вплив університету розглядається через його економічну присутність у конкретному місті чи регіоні. Великі університети є значними роботодавцями, власниками нерухомості, споживачами товарів і послуг та інвесторами, а тому можуть безпосередньо впливати на локальний економічний розвиток. Дослідники пов'язують специфіку якірної інституції із такими характеристиками, як територіальна вкоріненість, організаційний масштаб, інституційний статус та місія (Taylor і Luter, 2013). У цьому сенсі концепція доповнює американське розуміння суспільної ролі університету економічним виміром.

Аналіз регуляторних рамок третьої місії, здійснений О. Головко-Гавришевою, О. Краєвською та С. Сас, звертає увагу на досвід українських закладів вищої освіти, зокрема в умовах війни (Holovko-Navtysheva et al., 2023). Їхні висновки актуалізують питання про співвідношення економічного та соціального вимірів третьої місії в Україні та про ступінь їх інституційного закріплення. У цьому аспекті український випадок доцільно розглядати не лише через призму трансферу технологій, підприємництва чи взаємодії з бізнесом, але й через ширше коло суспільних функцій університету: взаємодію з громадами, соціальну відповідальність, підтримку суспільної стійкості та участь у відновленні територій.

Європейська традиція значною мірою розвивається навколо ідей громадянського університету, громадського залучення та регіональної залученості, хоча конкретні форми їх нормативного й організаційного закріплення суттєво відрізняються між країнами (Goddard et al., 2016; Berghäuser & Hoelscher, 2019). Американська традиція спирається на історичну спадщину “land-grant” університетів, інституційні механізми суспільного служіння, концепцію суспільно залученої академічної діяльності та сучасне розуміння університету як якірної інституції (Boyer, 1996; Taylor & Luter, 2013). Для України цінність цих моделей полягає у визначенні інституційних механізмів, які можуть бути адаптовані до специфічних умов української системи вищої освіти, зокрема до потреб суспільства в умовах війни та повоєнного відновлення.

Підготовлено в межах НДР № 0126U003613 «Третя місія українських університетів у міжнародному вимірі інтеграційних процесів за умов воєнних та повоєнних викликів» (фінансування Національного фонду досліджень України, 2026–2028)

Список використаних джерел:

Berghäuser, H., & Hoelscher, M. (2019). Reinventing the third mission of higher education in Germany: political frameworks and universities' reactions. Tertiary

- Boyer, E. L. (1996). The scholarship of engagement. *Journal of Public Service and Outreach*, 1(1), 11–20. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1097206.pdf>
- E3M Project. (2012). Green Paper: Fostering and Measuring 'Third Mission' in Higher Education Institutions. European Commission, Lifelong Learning Programme.
- Goddard, J. (2009). Re-inventing the Civic University. London: NESTA. <https://www.nesta.org.uk/report/re-inventing-the-civic-university/>
- Goddard, J., Hazelkorn, E., Kempton, L., & Vallance, P. (Eds.). (2016). *The Civic University: The Policy and Leadership Challenges*. Cheltenham: Edward Elgar. [10.4337/9781784717728](https://doi.org/10.4337/9781784717728)
- Holovko-Havrysheva, O., Krayevska, O., & Sas, S. (2023). Third mission of universities: Regulatory frameworks in a comparative perspective. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*, 6(1–2). <https://doi.org/10.2478/gssfj-2023-0011>
- Martin, S. A., & Steele, D. L. (2022). Harnessing Potential: The Role of Public and Land-Grant Universities' Commitment to Engagement. *Journal of Community Engagement and Scholarship*, 14(3). <https://doi.org/10.54656/jces.v14i3.47>
- National Archives (Milestone Documents). Morrill Act (1862), Act of July 2, 1862, Public Law 37-108. Washington, D.C.: National Archives and Records Administration. <https://www.archives.gov/milestone-documents/morrill-act>
- O'Brien, E., Ćulum Ilić, B., Veidemane, A., Dusi, D., Farnell, T., & Šćukanec Schmidt, N. (2022). Towards a European framework for community engagement in higher education — a case study analysis of European universities. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 23(4), 815–830. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-03-2021-0120>
- Taylor, H. L., & Luter, G. (2013). *Anchor Institutions: An Interpretive Review Essay*. Buffalo, NY: Anchor Institutions Task Force, University at Buffalo. https://ubwp.buffalo.edu/aps-cus/wp-content/uploads/sites/16/2015/07/Literature_Review_2013.pdf